

Jenci

Jenő bácsi hamiskásan hunyorogva felemelte fehér kezét, meghúzta tokája lógó leffentyűjét, és mint a villám, azonnal kibukkant a nyelve. Aztán nagyon lassan oldalra vitte a kezét, hirtelen meghúzta a bal fülét, és a nyelve balra ugrott. Utána komótosan felemelte a másik kezét és meghúzta a jobb fülét, mire szájának jobb sarkába perdült a nyelve. Ekkor fölpöccentette az orra hegyét, amitől a nyelve fölfelé görbült. Majd újra meghúzta pulykatokáját, és a nyelve eltűnt. A mulatságos mutatványt még számtalanszor meg kellett ismételnie nekem.

Jenő bácsi ósdi ruhákat hordott, vastag, testére deformálódott, hátul kibugygyosodott és szinte viaszosra kopott nadrágokat, pocakján szétcsúszó hőzentrárgert. Mélyen az emlékeimbe vésődött a háromszínű szálmintázat, a kétféle szürke és a fekete, mert a nadrág éppen egy vonalban volt a szememmel. Halszálkás szövet, tudtam meg később.

Jenő bácsi arcát gyér, ősz, nem is rövid, de szálanként szétálló szőrzet borította, olyasformán, mint egy frissen kihúzott retek finom gyökérzete vagy mint a halszáлка. Bőre már öregesen selymesre vékonyodott, szemölcsök, redők és ráncok gazdag térképévé. Csúnya bácsi lehetett mások számára, de nekem csak Jenő bácsi volt, és ez a név magába foglalt mindent, a menthetetlenül merev nadrágtól a mókás bibircsókokig, a nevetést és a bizalmat, a maga teljességében.

Jenő bácsi rendszeresen és nagy mennyiségben küldött nekem postán apró bélyegeket, elegáns, oldalt nyitható kis kartonborítékban, amelyre komoly formában, írógéppel írta föl kiskori becézett nevemet. Jenő bácsi poliglott volt, szerette a világban levelezett, úgy képzeltem, elsősorban újabb bélyegek beszerzésének érdekében is.

Jenő bácsi furcsa helyen dolgozott, valami felügyelőként folyton színházba, operába és cirkuszba kellett járkálnia, és engem is elvitt néha magával. Szinte törvényszerűnek tűnt, hogy a cirkuszban minden bohóc rá hasonlított. Kövérkésen, hahotázva és szánalmasan csoszogtak a homokban, csőrös, felkunkorodó orrú, felemásan színes cipőjükben.

A legemlékezetesebb kulturális esemény a *Fidelio* megtekintése volt, egy dél-előtti főpróbán a vigasztalanul dísztelen és kihalt Erkel Színházban. Az erkély középső soraiban ültünk, magányos párosként a tökéletesen üres nézőtéren. Hétévesen csupán annyit sikerült megértenem, hogy börtönről és szerelemről van szó. A látogatás hosszú évtizedekre beoltott az opera műfaja ellen. Jenő bácsi amatőr operarajongása utólag néhány teátrális fényképből is leszűrhető. Ezek egyike Verdi *Aidájának* statisztájaként ábrázolja, sajátos sisakban és páncélzatban.

Jenő bácsi a Tűzoltó utca elején lakott, de talán soha nem jártam nála. Egyébként sem láttam gyakran, talán évente kétszer. Utcája túloldalán a gyerekkórházban a gégszétet viszont sűrűn látogattuk. Évek múltán összeállt bennem egy különös

térbeli testkép vagy testbeli térkép, hogy a bélyegekkel érkező borítékokon szereplő feladó címében az utca azonos a kórház utcájával, és mintha a bélyegek felragasztásához és a torokvizsgálathoz egyaránt kinyújtott nyelv még ma is összekapcsolná ezt a kettőt a tokahúzogató, nyelvnyújtogató és egyben soknyelvű Jenő bácsival. Amikor a soknyelvű Nabokovról írott könyvem kiadójáról is kiderült, hogy ötven év késéssel Jenő bácsi házában, talán a lakásában is székel, a nyelv funkcióinak szinte végtelen, kozmikus köre tárult fel előttem.

Jenő bácsi pontosan tudta az illemszabályokat. Azt is tudta, hogy mi az a három dolog, amit még étteremben is szabad kézzel enni. Csirkecomb, kenyér... és a felsorolásban az utolsó mindig az volt, amit éppen ettünk: kukorica, pogácsa, apró gyümölcs, virsli, lángos... Úgy rémlik, kettesben is voltunk egyszer a Gresham étteremben, a Roosevelttéren. Jenő bácsiról végső soron az a kép alakult ki bennem, hogy lecsúszott világfi.

Jenő bácsiról idővel és apránként kiderültek valósabbnak tűnő élettények is. Kiderült, hogy ő apám nagybátyja, vagyis híres, sikeres és korán meghalt nagyapám csöppet sem sikeres bátyja, aki hét évvel élte túl nála két évvel fiatalabb öccsét. Nagyapám halálakor ötéves voltam, Jenő bácsi halálakor pedig már kiskamasz.

Jenő bácsi Fiumében tanult a kereskedelmi akadémián, és talán könyvelői és levelezői képzettséget szerzett. Bécsben is élt a húszas években. Apám néha Jencinek is nevezte, amiben valami családi lenézést éreztem, az amúgy is avítottan tűnő név kigúnyolását. A család mindkét ágán nemzedékekre visszamenőleg számomra szörnyű neveket viseltek a férfiak – Jenők, Károlyok, Lajosok, Gézák, Bélák, Sándor, József, István... a nekem akkoriban tetsző Gyuri, Laci vagy Péter helyett.

Jenő bácsi a Bakáts téri kórházban haldoklott. Apámmal látogattuk, akivel egyébként is szerettünk nagyokat járni a városban. Nekem a kórház előtt kint kellett várakoznom, a kapu előtt, a sárga falnál, a teljesen ismeretlen kerületben. A furcsa templomos teret nem ismertem, mert arra nem járt villamos, és a várost villamosozással térképeztem fel magamnak felsős koromban. Itt, a kórház előtti mélézás alatt merült föl bennem, vajon miért nincs Jenő bácsinak felesége és gyereke, aki gondozza. Amikor jóval később rákérdeztem, apám emlegetett ilyenolyan nőket, meg hogy a nagyapám által építtetett budai bérházban Jenőnek is volt egy legénylakása, az ő gyerekszobájukkal szomszédos, és a közös falon keresztül kamaszkorukban érdekes hancúrozásokat hallgattak ki. Megfogant bennem Jenő bácsi, a fiatal szoknyavadász, a *viveur* képe.

Ehhez egy jóval később érkezett történet is hozzájárult. Ügyvéd dédapám, mondja a családi fáma, levonatozott Fiumébe, hogy ellenőrizze a kereskedelmi akadémián diákoskodó elsőszülöttjét. Amikor betoppant a levélcím szerinti albérletbe, Jenő nem volt otthon. Gondolta, megvárja, estére biztosan megjön, és leült. A szobaadó csóválta a fejét, kétli, mondta, hogy megjönne, mert „a titkár úr nem alszik itt”. „Hát hol?” – kérdezte dédapám, és csodálkozott magában: miféle titkár? Kapott egy címet. Odaballagott. A címen egy kuplerájt talált. Jenő (bácsi) pénzügyi titkári állást vállalt a nyilvánosházban, nyilván kosztért-kvártélyért, megspórolva az apanázst. A többit sikerült hozzáképzelnem, regényekből, Krúdyból, innen-onnan.

A családi történetek ismétlődések és ismétlések. Amikor egy generációval későbbi gyermektelen nagybátyám meghalt, a távoli és sosem látott Kanadából, ahová '56-ban disszidált, számos kanyar és újabb halálesetek után visszakerült hozzám levelezésük apámmal. Nagybátyám valamiféle örökséget követelt kellemetlen hangnemben. A válaszból megtudtam, hogy Jenőt élete utolsó öt évében apám tartotta el, és ő is temettette el, márpedig elég szűkösen éltünk, öten egy fizetésből. Az évszámokból kikövetkeztethető, hogy Jenőt attól kezdve kellett apámnak támogatnia, hogy nagyapám meghalt, vagyis addig nagyapám támogatta. A jelek szerint ők ketten jó testvérek voltak, amint az 1934-ben felépült bérházban Jenő számára kialakított legénylakás is mutatja. Jenő bácsi sírja nincsen már meg a Farkasréti temetőben. Nem a közepén volt, mint bátyjáié, aki az akadémiai köröndön nyugszik, Kodály Zoltán mellett, bár közel hozzá, csak a temető legszélén, a falnál.

Már csak egyetlen felmenő rokonfélém van életben, az sem vérrokon, csak egy pszeudo-nagynéni, apai nagyapám válása után, második feleségének lányaként kiskamaszként érkezett a családba. Mamája egyébként kedvenc (harmadik) nagymamám lett. A pszeudo-nagynéni ötvenhatos, Londonban él, gyermektelen maradt, és nemrégén megözvegyült. Pótleányi szerepben néha meglátogatom, és a családról kérdezgetem, amire elég hamar ráun.

Otthoni perspektívában korántsem látta olyan nagyszerű embernek nagynevű nagyapámat, mint pályatársai. Érthető, mondtam magamnak kicsit megbántottan: kitérta az imádott apját, elszerette mindkettejüktől az anyját. De aztán a családi levelek hangvételéből és tényeiből, valamint apámnak a halála előtt elejtett félmondataiból felszínre bukkant és körvonalazódni kezdett egy másféle kép is a családról, mállott a ház.

Jenő bácsi tarka bohóc ábrázatát és a legénylakásos hancúrozást is felelevenítettem nagynénémnek. Hallgatott, rezignáltan, szinte gúnyosan méregetett, majd tárgyilagosan félbeszakított: de hiszen a Jenő homoszexuális volt.

Hitetlenkedve felnevettem. Valami felfordult bennem. Óriási sérelem ért. Valamit nem mondtak el nekem, valamit eltitkoltak. Nem akartam elhinni, hogy valaminek a tudására nem tartottak érdemesnek. Bár már sejtettem, hogy ez csak egy a feltáratlan, immár sírokba merült titkok közül. Viszont végre tisztán örülhettem annak, hogy jól tettem, hogy a szívembe zártam az én kedves családi csodabogarat, aki kilógott a polgári családból.

Jenő bácsi tehát nyilván azért került a fiumei akadémiaira, messzire a családtól, mert a család szégyene volt. Lényegében eltávolították. Sok családban történt így. Érthető, miért lehetett a kuplerájban viszont igen alkalmas, sőt ideális titkár. Örültem, mert nagyapám is jól vizsgázott: mindvégig jó testvér maradt. Orvosként nyilván semmi kivetnivalót nem talált öccse másságában.

A hancúrozó jelenet mozaikdarabja azonban sehogy sem illett bele az összképbe. Szinte láttam magam előtt, ahogy apám kamaszként a falra tapasztja a fülét és hallgatózik... Alighanem porhintés volt prúd apám részéről, de az is lehet, hogy ez fiús hancúr volt. Hiszen nem véletlen, hogy csak egy legénylakás épült az akkor már negyvenkét éves Jenő bácsinak a budai bérházba, amelyet nagyapám építtetett.

A ház ugyan az 1952-es államosításig nagyapámé maradt, de már 1944-ben is kitéték rá a nagy sárga csillagot, hiába írt kérvényt.

Minden vasárnap délután átjártunk oda a nagymamámhoz, süteményre és zenélésre, de erről egy szót sem szóltak. Mire 2014-ben megtudtam, már nem volt kitől kérdezni.

Nemrégén rávettem magam és elmetróztam a levéltárba.

BFLIV.1409.c.
(boríték, bélyeg 70 fillér)
Polgármesteri Hivatal
Központi Városháza
Budapest

(pecsét)
Budapest Székesfőváros Polgármestere
1944. június 20. 148236

(ceruzával) 10 lakás, 7 zsidó főbérelő

Hetényi Géza dr. orvos, egyetemi magántanárnak
és nejének, született Wabrosch Margitnak
(laknak: Budapest, I., Gellérthegy-utca. 29.)
kérvénye
amelyben I., Gellérthegy-utca. 29. alatti házuknak
a zsidó lakások céljára
történt kijelölése alól
való felmentését kéri.

HATÁRIDŐS

Alulírottak azon tiszteletteljes kérelemmel fordulunk Polgármester úrhoz,
hogy I., Gellérthegy-utca. 29. alatti házunknak a zsidó lakások céljára
történt kijelölése alól feloldani méltóztassék.

Kérelmünk támogatására felhozzuk a háztulajdonosok és a lakók egy részé-
nek nem zsidó voltát, továbbá azt a körülményt, hogy orvosi gyakorlatom foly-
tatása a megjelölt házban előre láthatólag nem fog zavartalanul lebonyolódhatni.

Kérésemet újból Polgármester úr jóindulatába ajánlom és maradok

Budapest, 1944. június 19.

hazafias tisztelettel
Hetényi Géza dr. belorvos,
egyetemi magántanár
Dr. Hetényi Gézáné
Wabrosch Margit

A kérvényt elutasították. A család túlélte.

A levél nyakatekert, sőt komikusan helytelen nyelvezete a korszellemet követő stilizáció, a hivatalos szervek gondolkodásához alkalmazkodó mimikri. Sokoldalúan művelt és művészmecénás nagyapám kifogástalan stílusban fogalmazott. Alkalmazkodni a környezethez, látszólag felvenni a formáit, védekezésül változni – mindvégig mesterien ment neki. Nem lehetett sok illúziója: az ország vezető belgyógyászati intézményében dolgozott, a Korányi-klinikán, amikor a háza megépült, és beköltözött két kisgyerekekkel. Két évre rá, 1936-ban a klinikát bezárták – elsőként a zsidóellenes intézkedések sorában, még a törvények előtt, és ezt a körülményt szinte soha nem említik meg az életrajzok vagy a tanítványok visszaemlékezései. Nagyapám viszont kitartott mestere mellett, és egy évig fizetés nélküli adjunktusként vele maradt, miközben saját magánklinikát alapításán fáradozott, a Stefánia úton.

Itt később alkalmazta is az öregedő Korányit, aki 1944 áprilisában hunyt el. Korányi tudta, mi folyik kint. Március 20-án behallatszott ablakán a csapatok csizmacsapkodása. Megkérdezte a családot, hogy ezek magyarok-e, mire azt felelték, igen. Biztos? Biztos, válaszolták. Visszakérdezett: „Ha magyarok, akkor hiszed-e, hogy jó magyarok?” Ettől kezdve már nem beszélt többé értelmezhetően. A családon kívül ágyánál két tanítvány állt, egyikük nagyapám volt. Merész húzás volt, hogy odament. Korányi Sándor temetésén is csak azok vettek részt, akik ki mertek lépni az utcára.

A levéltárban nagyapám saját házának tulajdoni lapján egy rövid, 1944. április 29-i bejegyzésre bukkantam a neve mellett: „B5 alatti ...”, és az utolsó szót nem tudtam kiolvasni. Az olvasóteremben ült egy ismerős neves történész, akinek ez a szakterülete. Odavitem a lapot, kértem, olvassa ki a szót, de amint az orra alá dugtam, már én is láttam, mi áll ott. „B5 alatti zsidó”. Hogy mit jelent a B5, azt ő sem tudta, sőt, a levéltárosok sem. Később hirtelen rájöttem, álmomban, teljesen kézenfekvő volt a megoldás, de mire felébredtem, elfelejtettem.

Nagyapám zsolnai zsidó apja kikeresztelkedett és magyarosította a nevét. A héber és német nyelvű anyakönyv mikrofilm másolata a magyar nyelvű széljegyzettel a névváltoztatásról Zsolna külvárosában egy omladozó kastélyban kialakított archívumban táruelt fel előttem, a zárás után öt perccel, apám halála előtt négy évvel.

Mindvégig hívő katolikus nagyanyám talán bajor eredetű, de tősgyökeres pesti polgárcsaládból származott, apja kerületi adófelügyelő volt, nővére Vaszary János tanítványaként nem is rossz festő. A család első halottját, Wabrosch Walburgát 1838-ban temették el, majd utána ugyanide Jozefint és még néhány lemállott nevű elődömet. A halványrózsaszín márványkő Vörösmarty Mihály és Arany János későbbi sírjai között veti hátát mai napig a Fiumei úti temető falának.

Jenő bácsi halálhíre hatvanhetes. A *Magyar Nemzet*ben tette közé apám. „Szeregett nagybátyánk...” – tényleg szerettük. Bár a magyar nyelvben még szó sincs arra, milyen rokonom volt ő nekem.